

Misterij Boga izražen ljudskim riječima

Stipe JURIČ, *Biblija: Misterij Boga i čovjekova spasenja izražen ljudskim jezikom*, (Biblioteka Tragovi 7; Zagreb: Dominikanska naklada Istina, 2008.), 463 stranice.

Dominikanska naklada *Istina*, u sastavu Biblioteke *Tragovi*, nedavno je u Zagrebu objelodanila knjigu *Biblija: Misterij Boga i čovjekova spasenja izražen ljudskim jezikom*, monografsko djelo Stipe Juriča, profesora biblijskih znanosti na *Papinskom sveučilištu sv. Tome Akvinskog (Angelicum)* u Rimu. Knjiga od preko 460 stranica ima oblik praktičnih dimenzija, ugodan tisak, estetski biran vanjski izgled, s ilustracijom na koricama iz Biblije iz 11. stoljeća koja se nalazi u dominikanskom samostanu u Dubrovniku.

Na tu najnoviju knjigu S. Juriča namjeravam se osvrnuti s nekoliko vidika. Nakon što prolistam bogati sadržaj knjige, ponudit ću nekoliko sugestija za eventualno poboljšanje njezinog sljedećeg izdanja. Pokušat ću zatim zamijetiti mjesto ovoga Juričeva djela u svjetskom egzegetskom znanstvenom kontekstu. I konačno, pogledat ću u kakav hrvatski biblijski kontekst stiže Juričeva knjiga o Knjizi nad knjigama.

Što se nalazi u knjizi profesora Juriča?

Prvi dio knjige profesora Juriča ima naslov "Najsvetija knjiga čovječanstva" (str. 9-171). Taj naziv sržno izriče dvije dimenzije Biblije: ona je ljudski spis i ona je božansko pismo. Kroz četiri poglavlja, metodološki i sadržajno, teče vješto Juričevo izlaganje te neobične osobitosti Biblije. Pisana je "prstom Božjim" (str. 11), pisana je "ljudskim jezikom" (str. 24). Ona je Riječ koju je Bog ne samo nekada davno izgovorio nego je "neprestance izgovara" (str. 143). Stoga su biblijske knjige definirane kanonskim popisom knjiga. Jurič naširoko tumači prvo hebrejski biblijski *corpus*, a zatim kršćanski kanonski popis, te završava prvi dio svoje knjige o ljudskoj zemlji najsvetije knjige čovječanstva, njezinim zemaljskim pismima i njezinim sasvim ljudskim jezicima.

Drugi dio knjige ima, kao i prvi, četiri poglavlja. Naslov ovoga dijela glasi "Bogom nadahnuta knjiga" (str. 173-341). Zanimljivu raspravu o značenju nadahnuća, u petom poglavlju, Jurič završava važnom distinkcijom između tzv. biblijske inerantnosti i tzv. znanstvene istine. Kako će, međutim, čitatelj znati, budući da

ne postoje autografi biblijskih knjiga, da je biblijski tekst pouzdan? Na to daje odgovor šesto poglavlje. Sedmo poglavlje opisuje kako je bogoduha knjiga poprimala razne oblike u najstarijim prijevodima, od Septuaginte do armenskih i gruzijskih prijevoda. Biblija je prevedena na žive jezike da bi je mogli čitati svi koji to žele, a ne samo relativno malobrojni biblijski eksperti. O načinima pak čitanja Biblije, u židova i kršćana, govori osmo poglavlje. Zahvaljujući upravo prevođenju, nadahnuta je knjiga postala snažnim izvorom inspiracije i stvaralaštva u Europi, a zatim i u svijetu. Devetim poglavljem je predstavljeno kako je Biblija oblikovala i oplemenjivala europsku civilizaciju i kulturu.

Juričeva knjiga, satkana od tri dijela, u svom trećem dijelu, na gotovo stotinu stranica, detektira povijest Biblije u Hrvata (str. 343-439). Deseto poglavlje ima naslov "Od pamtivijeka pod okriljem Biblije". Za misale, brevijare, lekcionare i psaltire Hrvati su nastojali imati biblijske tekstove najprije na latinskom, na hrvatskom glagoljskom i konačno na hrvatskom živom jeziku. Ti se prijevodi javljaju na sva četiri hrvatska pisma (latinicom, glagoljicom, bosančicom, ćirilicom), na sva tri hrvatska narječja. Posljednje, jedanaesto poglavlje, pod naslovom "Biblija i kulturno-umjetnička baština Hrvatske" opisuje Bibliju kao nadahnuće hrvatske književnosti od starohrvatskih književnih pokušaja do suvremenih djela. Biblijom su se kontinuirano nadahnjivali i još danas se njome inspiriraju život i umjetničko stvaralaštvo u Hrvata. Završne dijelove knjige čine četverostranični sažetak na engleskom jeziku (str. 441-444), izabrana bibliografija na hrvatskom jeziku (str. 447-453) te detaljni sadržaj cijele knjige (str. 455-463).

Može li izvrsni biblijski vodič biti još korisniji svome čitatelju?

Pisati knjigu o Bibliji nije moguće bez barem nekog susreta s hebrejskim (dijelom aramejskim), grčkim, pa i latinskim jezikom. Pomoć tih jezika potrebna je u knjizi S. Juriča prvenstveno za objašnjenja biblijskog nazivlja (usp. npr. str. 12-13, 24-25, 85). Pisac i u tome želi respektirati svojega čitatelja. Hebrejske riječi Jurič u pravilu transliterira znanstvenim oblikom transliteriranja. Grčke riječi donosi u grčkom alfabetu (usp. str. 12). Pišćev respekt prema čitatelju mora, međutim, ići na ruku čitatelju, ne smije nipošto ići mimo njega ili iznad njega. Premda će ova knjiga imati čitatelja koji se lako služe biblijskim jezicima i njihovim transliteriranjima, u biblijskom "vodiču" treba imati osjećaj ponajprije za mnoštvo čitatelja koje je kulturno izobraženo, ali mu nisu bliski ni izvorni

biblijski jezici niti znanstveno transliteriranje riječi iz tih jezika. Transliteriranost hebrejskih riječi, zapravo, neće često biti čitatelju od velike koristi. Kako će poneki čitatelj izgovoriti npr. jedan od naziva za Hebrejsku Bibliju koji je besprijekorno napisan prema znanstvenoj transliteraciji: *mqr'* (str. 85)? Izgovor drugog dijela iste Biblije *nebi'im* (str. 113) imat će manje izgovornih varijacija od naziva *mqr'*, ali će "parati" uši Židovu i bibličaru.

Ako se ovoj vrijednoj knjizi pokloni adekvatan publicitet, ona će doživjeti veoma brzo drugo izdanje. U povezanosti s ulomcima tekstova i s izrazima na biblijskim jezicima, u izvornim alfabetima ili transliteraciji, za sljedeće izdanje smatram da smijem ponuditi nekoliko sugestija:

1. Hebrejske i aramejske riječi trebalo bi transliterirati oblikom transliteracije koja je prilagođena čitateljskoj većini, možda na način kako se te riječi čuju kad ih izgovara profesionalni čitač. Transliterirani oblik riječi mogla bi, u zagradi, slijediti izvorna hebrejska ili aramejska riječ pisana izvornim alfabetom. Tako bi riječ *mqr'* mogla biti transliterirana jednostavno kao *Mikra* (hebr. מִקְרָא). Naziv za Proročke knjige *nebi'im* mogao bi biti transliteriran kao *Nevi'im* (hebr. נְבִיאִים), i tome slično. Na navedeni način transliterira, npr., *Encyclopaedia Britannica* (usp. svez. 2, str. 881), dok se za sličan oblik transliteriranja nije "usudila" naša *Hrvatska enciklopedija* (usp. 1. svez., str. 97), na štetu svojih čitatelja.

2. Pretpostavljam da je grčki alfabet poznatiji većini čitatelja od biblijskih semitskih alfabeta. Ipak bih se u uporabi brojnih grčkih naziva ravnao prema istovjetnom principu kao s hebrejskim (aramejskim) nazivima: jednostavna "prilagođena" transliteracija, ovdje s naglaskom, i izvornim nazivom u zagradi. Npr., grčke nazive za knjigu i knjižicu, od kojih potječe naziv Biblija (usp. str. 27) donio bih na sljedeći način: *he bíblos* (grč. ἡ βίβλος), *to bíblion* (grč. τὸ βιβλίον).

3. Sve latinske citate, pogotovo veće, trebalo bi prevesti na hrvatski kao što to autor čini npr. s navodom iz *DV* (str. 200). Ako autor misli da je važno imati neki latinski tekst u izvornom obliku, tada bi taj tekst mogao biti u podnožnoj bilješci. Ukoliko pisac smatra samo neke od latinskih termina u tekstu udarnima, tada se te riječi mogu staviti u zagradi hrvatskoga prijevoda kao što npr. pisac čini s Jeronimovim tekstom (str. 295). Dobra knjiga, a to *Biblija: Misterij Boga i čovjekova spasenja izražen ljudskim jezikom* bez sumnje jest, kao "biblijski vodič", mora imati detaljno stvarno kazalo. Bez abecednoga kazala čak ni čuveni turistički vodič *Michlin* ne bi imao ugled kojim se ponosi. Brojni će čitatelji

pročitati Juričevu knjigu kontinuiranim čitanjem. No, s vremena na vrijeme, zanimat će ih ovaj ili onaj biblijski termin, npr. *palimpsest*. Znaju da je u toj knjizi opisan taj termin, ali gdje? Da postoji strano kazalo, čitatelj bi odmah, bez gubljenja vremena, vidio u takvom abecednom popisu osnovnih pojmova da treba pogledati na str. 234. gdje o kodeksu, koji se naziva palimpsest, autor piše veoma jasno, točno onoliko koliko je potrebno u tom djelu. Priprema stvarnoga kazala spada prvenstveno na izdavača, ne toliko na autora knjige. Kazalo se priređuje kada je prijelom knjige dovršen. Elektronička pomagala omogućuju brzu i preciznu pripremu i organizaciju stvarnoga kazala. Juričeva knjiga zaslužuje posebno stvarno kazalo.

Koje je mjesto Juričeve knjige u svjetskom bibliografskom kontekstu?

Svaki spis o Bibliji, čak svaki članak, a pogotovo opsežno monografsko djelo, u ovom vremenu globalizacije, potrebno je promatrati u kontekstu sa svjetskim publikacijama srodnih djela. Knjiga *Biblija: Misterij Boga i čovjekova spasenja izražen ljudskim jezikom* ima, što je sasvim očekivano, dodirnih točaka sa svjetskim spisima srodnih knjiga o Bibliji. To spisateljsko svjetsko zajedništvo odnosi se dijelom na svrhu spisa, formu i sadržajne elemente. Iako nadilazi priručnike, najprikladnije ju je staviti uz djela tzv. *Općih uvoda u Bibliju*. Na brzinu ću pregledati nekoliko, pretežno suvremenih, svjetskih djela kojima je cilj predstaviti i približiti čitatelju najčitaniju knjigu na svijetu. Iznimno, počinjem prastarim djelom C. A. Witza, koji je u svom *Uvodu u Sveto pismo (Einleitung...*, 1876.), pisao isključivo za obrazovane prijatelje Biblije. Skupina suvremenih autora (*Bible et sciences...*, 1999.-2005.), među kojima su J.-N. Aletti i M. Gilbert s rimskog Bibliškuma, pišu o Bibliji u odnosu prema raznim područjima znanosti: prema književnosti, povijesti, pravu, ekonomiji, medicini... Za to im je bila potrebna ne jedna knjiga, nego niz od sedam knjiga. J. T. Barrera (*The Jewish Bible...*, 1998.) nastoji predočiti zajedništvo i različitosti židovske i kršćanske Biblije. Za T. Södinga (*Mehr als ein Buch*, 2001., hrv.) Biblija je više od knjige, dok benediktinac B. S. Pabillo (*The Bible 100% Divine...*, 1994.) ističe posebnost Biblije u odnosu na sve druge knjige. Prema njemu, Biblija je, istodobno, 100 posto božanska i 100 posto ljudska. Londonski dvosveščani biblijski priručnik... (*The Biblical World*, 2002.), na preko 1000 stranica, u kojem pišu 48 stručnjaka, namijenjen je očito samo biblijskim ekspertima.

Ne mali broj svjetskih bibličara piše svoje uvode u Bibliju s hermeneutičkog aspekta. Jedan od njih, D. Foucher (*Comment lire la Bible...*, 1986.), nastoji pokazati današnjem, modernom čitatelju, kako čitati Bibliju. J. Vermeylen (*Ten keys...*, 1999.), pak, svojim čitateljima želi ponuditi deset ključeva za otvaranje "zaključanih" vrata Biblije.

U svjetskom kontekstu pisanja o Bibliji, koji sam nastojao tek ilustrirati stremljenjima navedenih djela, s pravom se može promatrati knjiga profesora Juriča. Više nego retorički i metodički, pitam se u čemu je posebnost Juričeva djela u obilju srodne literature u svijetu? Za ispravan odgovor na to pitanje potrebno je imati na umu da suvremena hermeneutika, pogotovo nakon spisa P. Ricoeura, nastoji prepoznati u pisanom djelu i njegova autora i njegova čitatelja. Pisano djelo bi zapravo već u svojoj intenciji moralo biti uspješan susret tih dvaju subjekata, autora i čitatelja. Navedeni svjetski autori, kao i ugledni rimski profesor Jurič, jesu poznata imena u svjetskoj biblijskoj znanosti. Knjiga profesora Juriča, međutim, imala je jednu važnu sretnu okolnost, a time već i posebnost, u samom začetku svoga nastajanja. Većina navedenih svjetskih djela imala su ishodište gotovo isključivo u stručnosti tih znanstvenika i stvarana su u njihovim radnim prostorijama i bogatim knjižnicama. Nastajala su dakle s polazišta njihovih stvaratelja, pisaca, a čitatelj ili čitatelji su bili u većoj ili manjoj mjeri samo u imaginaciji tih egzegeta.

Teren, međutim, na kojem je izrastala Juričeva knjiga, jest teren upravo samih čitatelja. Jurič je najprije oblikovao svoje zaokružene manje biblijske tematske cjeline u dnevnom tisku. U zagrebačkom Vjesniku, tijekom ožujka i travnja 1994., objavio je niz od 27 veoma pomno isplaniranih članaka s biblijskom tematikom, a zatim u prosincu 1994. i siječnju 1995. dodao je njima, u istim dnevnim novinama, još 16 nastavaka. Jurič je, prema tome, od samog začetka postajanja svoje knjige, imao, takoreći, čitatelje pred sobom. Oni su bili toliko raznoliki koliko je to uopće moguće; različite su kulturne izobrazbe; nisu čak svi ni pripadali istome religijskom krugu. Knjiga profesora Juriča *Biblija: Misterij Boga i čovjekova spasenja izražen ljudskim jezikom*, dakle, za razliku od većine svjetskih srodnih djela, u samom svome postojanju, bodrena je čitateljima. Čitatelji su, slikovito rečeno, u samim začecima te knjige, dobili pravo glasa. Oni su zahtijevali i određivali o čemu će im biblijski znanstvenik govoriti, odnosno pisati. Pri tome je njihov sugovornik, biblijski erudit, tumač, imao, dakako, na raspolaganju sav znanstveni biblijski instrumentarij

te veliko didaktičko i pedagoško iskustvo. Stoga bih Juričevu knjigu, što sam uostalom već i učinio, rado usporedio s vrsnim vodičem, recimo vodičem za grad Jeruzalem. Knjiga vodič, treba pripremiti posjetitelja Davidova grada da nakon čitanja vodiča može samouvjereno ući u taj grad i zadovoljno ga nadalje sâm otkrivati. Za eventualne potrebe tijekom toga posjeta isti posjetitelj nosi i dalje svoj vodič u torbi, u džepu, u ruci. Juričeva knjiga je znanstveno pouzdan biblijski vodič za čitatelja koji namjerava ući u raskošni grad, koji je svijet Biblije. Juričevu knjigu će sa zanimanjem čitati i onaj čitatelj kojemu Biblija nije nikako nepoznanica, nego se s njome dugo druži. Uostalom, različiti čitatelji, kako sam već istaknuo, "svojim pitanjima" su zahtijevali od biblijskog eksperta na što i kojim stilom treba odgovariti u tom biblijskom vodiču silne erudicije. Zbog takvih svojstava, knjiga *Biblija: Misterij Boga i čovjekova spasenja izražen ljudskim jezikom* zauzima svoje originalno mjesto među svjetskim publikacijama o knjizi koja je ispisana "prstom Božjim" i ljudskim perom. *Govori li Bog hrvatski?* Hrvatski aktualni biblijski kontekst u koji je stigla Juričeva knjiga, jest, uz već naznačeni svjetski status, sretna okolnost, *kairos* za trenutak pojave ove knjige. Naime, nekoliko proteklih godina obilježeno je zapaženim biblijskim zbivanjima u Hrvata. Dva se događaja tiču suvremenih biblijskih prijevoda na hrvatski jezik. U tek protekloj, 2008. godini, označena je 40. godišnjica od prvog tiskanja tzv. Zagrebačke Biblije u izdavačkoj kući "Stvarnost". Akademik Ivan Golub nazvao je nedavno taj događaj čudom. "Čudo je", kaže Golub, "da 1968. kada vrije vrijeme od lijevih, vjeri nesklonih opredjeljenja, kada kod nas vlada vlast koja sustavno potiskuje vjeru, ... u Zagrebu, u Hrvatskoj izlazi Biblija". Izašla je tada u 60.000 primjeraka, brzo je bila razgrabljena, te je tiskana u još 40.000 primjeraka, a do danas je tiskana u blizu pola milijuna primjeraka. Drugo biblijsko čudo u Hrvata posljednjih godina jest pravo uskrsenje Biblije I. E. Šarića. Naime, 2006. godine više udruženih izdavača iz Hrvatske i BiH izdaje Šarićevu *Biblija: Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta*. Za manje od godinu dana javila se potreba za novim izdanjem revidirane *Sarajevske Biblije*, a ta činjenica govori u prilog njezinoj prihvaćenosti u Hrvata. U važne simbolične biblijske događaje u Hrvatskoj ulaze tiskanje Biblije Bartola Kašića i pretisak hrvatskog novozavjetnog prvotiska. Kašićeva Biblija bila je prvi hrvatski cjelovit prijevod kojemu su, prije više od 370 godina, "našijenci" ("nostrates") spriječili tiskanje. Ta je Biblija doživjela tiskano "otmjeno izdanje" tek prije 9 godina (1999./2000.) u paderbornskom nizu "Biblia slavica", u sastavu projekta tiskanja prvih prijevoda Biblije na slavenske jezike.

Hrvatski pak novozavjetni prvotisak pod nazivom *Novi testament* priredili su Antun Dalmatin i Stipan Konzul Istriani sa suradnicima prije gotovo 450 godina, prvo glagoljicom 1562/1563., a potom ćirilicom 1563. Pretisak glagoljičnog izdanja Novoga testamenta promoviran je u Buzetu 11. studenoga 2007. Oko godinu dana kasnije, 9. prosinca 2008., u Matici hrvatskoj u Zagrebu predstavljen je pretisak ćirilichnog izdanja hrvatskog prvotiska Novoga zavjeta. Navedeni događaji govore o biblijskom ambijentu i biblijskom kontekstu u Hrvata u novije vrijeme koji je ravan onima u velikih naroda. Takvome kontekstu, koji bi trebao uroditi biblijskom senzibiliziranošću u nas, potreban je jedan temeljit, pouzdan biblijski "vodič" koji je pisan razumljivim jezikom i stilom tako da ga s velikom korišću, i zadovoljstvom, mogu čitati svi oni koje zanima neobična narav neobične knjige koja se zove Biblija.

Cijeli treći dio knjige bibličara S. Juriča *Biblija: Misterij Boga i čovjekova spasenja izražen ljudskim jezikom*, kako je već naznačeno, opisuje tijek i događaje kako je Božja riječ dobivala hrvatski izgovorni oblik, te kako je imala dobrodošlicu, prvo u liturgiji, a zatim je počela, i još nije prestala, nadahnjivati i oplemenjivati sve oblike umjetničkog stvaralaštva na hrvatskome tlu. Hrvatska temeljna knjiga jest zapravo Biblija. Taj treći dio Juričeve knjige pripremljen je i građen na enciklopedijskom biblijskom obilju u prvom i drugom dijelu knjige. "Omne trinum perfectum"! Treći, završni dio toga bogatoga biblijskog vodiča otkriva, zapravo, da je "terminus ad quem" ove izvrsne knjige, osnovna autorova namjera, bila upravo utjelovljivanje biblijske Božje riječi u hrvatsku riječ. Sjećam se, da je jedno njemačko izdanje *Općeg uvoda u Bibliju* nazvano "Govoriti s Bogom njemački" (J. Scharbert, *Mit Gott Deutsch reden...*, 1996.). Pomalo po uzoru na naziv toga njemačkog priručnika o Bibliji, pokušao sam za trenutak preimenovati najnovije monografsko djelo hrvatskoga i svjetskog bibličara Stipe Juriča. Njegova knjiga, koja (ponovit ću još jednom) ima svoje dostojanstveno mjesto u svjetskom bibliografskom kontekstu o Bibliji, mogla bi se s pravom nasloviti: *Bog govori hrvatskim jezikom*. Ipak, to preimenovanje je samo za jedan trenutak.

Neka knjiga zadrži svoj dobar izvorni naziv *Biblija: Misterij Boga i čovjekova spasenja izražen ljudskim jezikom*, kojim ju je prozvao njezin autor, a koji, uz ime Biblija, predstavlja uspješnu definiciju Svetoga pisma.

Pero Vidović, D.I., Zagreb
e-mail: esthet@gmail.com